

KATSOMUSKASVATUS VARHAISKASVATUKSESSA JA PARTIOSSA

AINO-ELINA KILPELÄINEN JA KATRI VAPPULA

Katsausartikkeli perustuu Teologian ja uskonnotutkimuksen päivillä 22.5.2024 pidettyyn esitelmään ”Katsomuskasvatuskäsite eri konteksteissa”.

Johdanto

Viime vuosina katsomuskasvatuskäsite on yleistynyt ja osin jopa sivuuttanut uskontokasvatuskäsitteen.¹ Tutkimuskirjallisuudessa katsomuskasvatusta pidetään usein kattokäsitteenä, jonka alle kaikenlainen uskontokasvatus eri konteksteissa asettuu. Sillä voidaan tarkoittaa sekä uskonnollisiin että uskonnottomiin katsomuksiin liittyvää kasvatusta yhteiskunnassa, kodeissa ja uskonnollisissa yhteisöissä.² Toisaalta varsin usein katsomuskasvatuskäsitettä käytetään viittaamaan nimenomaan yleissivistävän varhaiskasvatuksen katsomuksiin liittyvään toimintaan ja oppimiskokonaisuuksiin.³ Katsomuskasvatusta esiintyy kuitenkin myös muissa konteksteissa, kuten partiossa.⁴ Partio on arvopohjaista kasvatustoimintaa, johon osallistuu Suomessa vuosittain kymmeniä tuhansia lapsia ja nuoria.⁵

Tässä katsausartikkelissa tarkastellaan ja vertaillaan; miten katsomuskasvatuskäsitettä määritellään ja käytetään yhteiskunnan varhaiskasvatuksen kontekstissa ja Suomen Partiolaisten partiokasvatuksen kontekstissa. Tarkasteltavina asiakirjoina ovat *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet*⁶ ja *Ohje yhteisistä juhlista, uskonnollisista tilaisuuksista ja katsomuskasvatuksen järjestämisestä varhais-*

1 Ks. esim. Kallioniemi 2021; Poulter & Rissanen 2019.

2 Ks. esim. Poulter & Rissanen 2019.

3 Ks. esim. Lamminmäki-Vartia 2021.

4 Ks. SP-FS (2020a).

5 Partion arvot (s.a.); Partio lukuina (s.a.)

6 OPH 2022.

*kasvatuksessa*⁷ sekä *Suomen Partiolaiset – Finlands Scouter ry:n peruskirja*⁸ ja *Partion katsomuskasvatuksen periaatteet*⁹. Tällä vertailulla haluamme tuoda esille sen, että katsomuskasvatuksen määrittely ja sisältö ovat kontekstisidonnaisia.

Kirkkohallituksen asiantuntijatyön kautta olemme havainneet, että katsomuskasvatuskäsitteen ymmärtäminen eri konteksteissa aiheuttaa toisinaan haasteita. Seurakunnissa tunnetaan varsin hyvin yhteiskunnan varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen tavoitteet, mutta partion katsomuskasvatuksen toisenlaiset lähtökohdat ja tavoitteet tiedetään huonommin, vaikka arviolta noin 70 prosentilla lippukunnista on taustayhteisönään evankelisluterilainen seurakunta. Tämä aiheuttaa välillä väärinkäsityksiä tai liiallistakin varovaisuutta katsomuskasvatuksen toteuttamisessa.

Uskontokasvatuksesta katsomuskasvatukseen

Uskontokasvatus on ollut pitkään uskonnonpedagogiikan peruskäsite, joka voidaan määritellä suppeammin uskontoon liittyväksi kulttuurin välittämiseksi tai laajemmin ihmisen kasvattamiseksi uskonnon avulla.¹⁰ Viime vuosina uskontokasvatuskäsitteen rinnalla tai jopa tilalla on alettu käyttää käsitettä *katsomuskasvatus*, joka huomioi uskontojen lisäksi myös uskonnottomat katsomukset. Muutos uskontokasvatuskäsitteestä katsomuskasvatukseen on tapahtunut myös tässä artikkelissa vertailtavissa yhteiskunnan varhaiskasvatuksessa ja partiossa. Vuoden 2003 varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa käytettiin käsitettä uskontokasvatus, ja sitä tarkasteltiin osana uskonnollis-katsomuksellista orientaatiota. Katsomuskasvatuskäsite tuli osaksi varhaiskasvatussuunnitelman perusteita vuonna 2016.¹¹

Vastaavasti partiossa käytettiin vielä vuoden 2008 Partion peruskirjassa käsitettä uskontokasvatus.¹² Katsomuskasvatuskäsite tuli partioon osana vuoden 2020 peruskirjauudistusta.¹³ Suomen partiolaisten peruskirjassa käytetään käsitettä uskonto- ja katsomuskasvatus.¹⁴ Katsomuskasvatuksen käytäntöjä tarkentavassa *Partion katsomuskasvatuksen periaatteet* -linjauksessa määritellään katsomuskasvatuksen olevan termi, jolla partiossa kutsutaan ihmisen henkistä ja hengellistä

7 OPH 2025.

8 SP-FS 2024. Vuonna 2020 hyväksytyn peruskirjan joitakin sanamuotoja on päivitetty 17.11.2024 hyväksytyssä peruskirjassa. Katsomuskasvatuksen osuutta ei ole muokattu.

9 SP-FS 2020b.

10 Tamminen et al. 1987, 10–11.

11 Ks. esim. Kallioniemi 2021.

12 SP-FS 2008.

13 Ks. SP-FS 2020a.

14 SP-FS 2024.

kasvua edistävää kasvatusta. “Katsomuskasvatus-termi sisältää kaikki jäsenistön katsomukset ja kuvaa yhteisesti annettavaa kasvatusta.”¹⁵

Peruskirjauudistuksessa muuttui myös partiolupaus. Aiemmin partiolupauksessa todettiin: ”*Lupaani parhaani mukaan rakastaa Jumalaani, omaa maata ja maailmaa, toteuttaa <ikäkauden> ihanteita ja olla avuksi toisille.*” Uusi partiolupaus muuttui muotoon: ”*Lupaani parhaani mukaan elää maani ja maailman parhaaksi, kasvaa katsomuksessani ja toteuttaa ’ikäkauden’ ihanteita joka päivä.*” Sen sijaan, että partiolainen lupaa rakastaa Jumalaansa, omaa maataan ja maailmaa, hän lupaa kasvaa katsomuksessaan ja elää maansa ja maailman parhaaksi. Taustalla on ollut pyrkimys tehdä tilaa eri uskontokuntiin kuuluville ja uskonnottomille.¹⁶

Katsomuskasvatuskäsitettä on määritelty monin tavoin. Laaja määritelmä katsomuskasvatuksesta ”kattaa kaiken kasvatuksen ja opetuksen, joka antaa kasvaville lapsille ja nuorille valmiuksia hahmottaa maailmankatsomusta”¹⁷. Laajan tulokinnan mukaan voitaisiin esimerkiksi kirkon oma kasvatus nähdä yhdeksi katsomuskasvatuksen muodoksi. Toisaalta usein katsomuskasvatuskäsitteellä viitataan nimenomaan yhteiskunnan varhaiskasvatukseen uskontoihin ja katsomuksiin liittyvään kasvatukseen. Esimerkiksi Suomen evankelis-luterilaisen kirkon verkkosivuilla lasten katsomuskasvatuksella tarkoitetaan käytännössä yhteiskunnan varhaiskasvatuksen katsomuskasvatusta.¹⁸ Voidaankin pohtia, määritteleekö yhteiskunnan varhaiskasvatuksen katsomuskasvatus välillä liikaakin sitä, miten käsite ymmärretään yleisessä keskustelussa.

Katsomuskasvatuksen periaatteet yhteiskunnan varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa katsomuskasvatus on osa Minä ja meidän yhteisömme -oppimisen aluetta. Se ”tukee erityisesti lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista”.¹⁹ Yhteiskunnan varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen tulee olla uskonnollisesti ja katsomuksellisesti sitouttamatonta. Vuonna 2025 julkaistu Opetushallituksen ohje määrittelee: ”Sitouttamattomuus tarkoittaa sitä, että lasta ei saa ohjata mihinkään katsomukseen eikä häneen saa katsomuksellisesti vaikuttaa.”²⁰

15 SP–FS 2020b, 2.

16 Strömberg 2020.

17 Keränen-Pantsu et al. 2023, 93.

18 Lasten katsomuskasvatus: lasten katsomuskasvatus edistää keskinäistä kunnioitusta. (s.a.)

19 OPH 2022, 48.

20 OPH 2025, 1.

Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksessa tutustutaan katsomuksiin ja niihin liittyviin perinteisiin, erityisesti lapsiryhmässä läsnä oleviin uskontoihin ja katsomuksiin. Myös uskonnottomuus on tarkastelun kohteena. ”Tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä.”²¹ Katsomuskasvatuksen tavoista mainitaan juhlat, tapahtumat, päivittäiset tilanteet, ihmettely sekä elämänkysymysten pohtiminen. Katsomuskasvatuksessa tehdään yhteistyötä huoltajien kanssa ja kunnioitetaan perheiden katsomuksellisia taustoja.²²

Opetushallituksen ohjeistus täsmentää, että juhlien vietossa tulee huomioida lasten moninaiset taustat, mutta yhteisiin juhliin voi sisältyä uskontoon liittyviä yksittäisiä elementtejä.²³ Varhaiskasvatuksen aikana voidaan järjestää erikseen myös uskonnollisia tilaisuuksia, kuten joulukirkkoja, mutta ne tulee järjestää erillään muusta varhaiskasvatustoiminnasta ja niihin osallistumisen tulee olla vapaaehtoista.²⁴ Niille lapsille, jotka eivät osallistu uskonnolliseen tilaisuuteen, tulee järjestää vaihtoehtoista toimintaa, joka on luonteeltaan ja tavoitteiltaan mahdollisimman samankaltaista lukuun ottamatta uskonnollista sisältöä. Huoltajia tulee tiedottaa hyvissä ajoin uskonnollisen tilaisuuden ja vaihtoehtoisen tilaisuuden sisällöstä, järjestämispaikasta ja mahdollisista yhteistyötahoista. Samalla huoltajille annetaan mahdollisuus valita, kumpaan tilaisuuteen lapsi osallistuu.²⁵

Katsomuskasvatuksen periaatteet partiossa

Suomen partiolaiset – Finlads Scouter (SP-SF) ry: n peruskirja määrittää ja linjaa kaikkea partiotoimintaa Suomessa. Peruskirja määrittelee tavoitetta seuraavasti: ”Partio on kasvatustoimintaa, jonka tavoitteena on tukea lasten ja nuorten kasvua heidän yksilölliset ominaispiirteensä huomioon ottaen. Päämääränä on persoonallisuudeltaan ja elämäntavoiltaan tasapainoinen, vastuuntuntoinen, aktiivinen sekä itsenäisesti ajatteleva paikallisen, kansallisen ja kansainvälisen yhteisön jäsen.”²⁶

Peruskirjassa määritellään, että SP-FS on järjestönä uskonnollisesti sitoutumaton, ja toimii positiivisen uskonnonvapauden periaatteen mukaisesti. Positiivisen uskonnonvapauden mukaista toimintaa avataan lisää kertoen, että partioliikkeen kuuluu oman uskon tai muun katsomuksen etsiminen ja myönteinen suhde

21 OPH 2022, 49.

22 OPH 2022, 49.

23 OPH 2025, 2.

24 OPH 2025, 3.

25 OPH 2025, 4.

26 SP-FS 2024, 6.

hengellisyteen. Peruskirja täsmentää, että katsomuskäsitteellä siinä tarkoitetaan yksilön uskonnollista tai ei-uskonnollista maailmankatsomusta.²⁷

Partion katsomuskasvatus periaatteet -linjauksessa (2020) katsomus liitetään osaksi partion ihmiskäsitystä: "Partio on kasvatusjärjestö, joka näkee katsomuksen osana ihmistä. Partio tunnustaa ja tunnistaa partiolaisen mahdollisuuden kasvaa ja kehittyä katsomuksessa ja katsomusdialogissa. Partiolainen tutkii hengellisyyttään ja henkisyttään, rakentaa uskonnollista tai uskonnotonta katsomuksellista identiteettiään ja elää sitä todeksi arjessaan."²⁸

Linjauksessa tuodaan esille, että uskonnonvapautta on perinteisesti katsottu kolmesta näkökulmasta: positiivinen uskonnonvapaus korostaa ihmisen oikeutta uskontoon, negatiivinen uskonnonvapaus korostaa vapautta uskonnosta ja vakuumusten tasa-arvo korostaa eri vakuumusten tasa-arvoisuutta. Partio on näistä kolmesta valinnut kaksi eli se on valinnut kasvattaa positiiviseen uskonnonvapauteen ja katsomusten tasa-arvoon.²⁹

"Partiolaista kannustetaan etsimään ja toteuttamaan omaa katsomustaan positiivisen uskonnonvapauden mukaan. Jäsenistön katsomukset ovat myös tasa-arvoisia vakuumusten tasa-arvon mukaisesti. Partio Suomessa kannustaa uskonnollisen tai uskonnotoman katsomuksen pohtimiseen, sanoittamiseen ja omaa elämää tukevan toiminnan löytämiseen. Partiossa myös ajatellaan, että ihmisellä on katsomus, vaikka hän ei osaisi sanoittaa sitä, ja että sen tutkiminen on arvokasta. Partio voi mahdollistaa partiolaiselle turvallisen paikan rakentaa ja toteuttaa katsomusta, jos siihen elämässä ei muuten tarjoudu mahdollisuutta."³⁰

Partion katsomuskasvatuksen periaatteet -asiakirjan mukaan partion katsomuskasvatuksen tavoitteena on tuottaa maailmaan yksilöitä, jotka ymmärtävät ja osaa-vat ilmaista itseään ja pärjäävät elämässä. Asiakirjan mukaan kehittynyt ja vakaa katsomusidentiteetti auttaa tasapainoisen elämän ylläpitämisessä ja elämän kriisi-tilanteissa.³¹

Partion ja varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksessa on eroja

Yhteiskunnan varhaiskasvatuksessa katsomus on tutustumisen kohde. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden 2022 pohjalta katsomuskasvatukseen voidaan

27 SP-FS 2024, 7.

28 SP-FS 2020b, 2.

29 SP-FS 2020b, 3.

30 SP-FS 2020b, 3.

31 SP-FS 2020b, 2.

liittää esimerkiksi verbit 'tutustua', 'tarkastella', 'ihmetellä', 'pohtia', 'ymmärtää' ja 'kunnioittaa'.³² Nämä verbit kuvaavat oppimisen orientaatiota, joka on luonteeltaan tarkasteleva ja varsin neutraali. Tavoitteeksi on kirjattu "edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä".³³

Partion katsomuskasvatuksessa on henkilökohtaisempi ote. Sen tavoitteet liittyvät partiolupaukseen kuuluvaan omassa katsomuksessa kasvamiseen. Partion peruskirjassa katsomuskasvatusta kuvataan esimerkiksi verbien 'etsiä', 'rakentaa', 'tutkia', 'elää', 'kasvaa' ja 'kunnioittaa' avulla.³⁴ Orientaatioissa on vahvasti sekä tutkiva taso että henkilökohtainen, aktiivinen toiminnan taso. Omassa katsomuksessa kasvamista on partiossa avattu kolmeen osa-alueeseen: omaa katsomusta rakennetaan, toteutetaan ja siitä voidaan käydä dialogia. Tämän kolmijaon kerrotaan olevan työkalu partiolaiselle, joka haluaa aktiivisesti kasvaa katsomuksessaan.³⁵

Kun partio korostaa positiivisen uskononvapauden hengessä kunkin omassa katsomuksessaan kasvamista, painotetaan varhaiskasvatuksen osalta sitä, että lasta ei saa ohjata minkään katsomuksen piiriin eikä uskontoa voi harjoittaa käytännössä. "Katsomuskasvatus ei voi pitää sisällään uskonnon harjoittamista, esimerkiksi ruokarukousta tai jumalanpalvelusta."³⁶ Tässä ilmaisussa korostuu negatiivisen uskononvapauden ulottuvuus – oikeus olla harjoittamatta uskontoa.

Partioon kuuluu tekemällä oppiminen, ja myös katsomusta partiossa opitaan tekemällä ja kokemalla, jolloin oppimiseen voi liittyä uskonnonharjoittamista. Partion katsomuskasvatuksen periaatteet -linjauksessa kuvataan, miten katsomustaitoja voidaan pilkkoa käytännön toiminnassa niin, että positiivinen uskononvapaus toteutuu, mutta samalla voidaan antaa tilaa "uskonnottomalle tavalle osallistua".³⁷

"Katsomustaitoja ovat esimerkiksi reflektointi, uteliaisuus, hiljentyminen, kunnioittaminen ja tulevaisuususkko, joita voidaan käsitellä monen valtauskonnon ja toisaalta uskonnottomuuden näkökulmasta. Myös jos esimerkiksi uskonnollinen taito, rukoileminen, pilkotaan itsessään vielä pienemmiksi eri taidoiksi, kuten toivominen, kiittäminen, siunaaminen tai katuminen, annetaan rukoilemisen taitoa kokeiltaessa myös tilaa uskonnottomalle tavalle osallistua. Olemalla toiminnasta tietoinen ja avoin annetaan enemmän tilaa sille, miten osallistuja päättää suhtautua toimintaan."³⁸

32 OPH 2022, 49. Osa näistä verbeistä on johdettu substantiiveista. Esimerkiksi ymmärrys-sana on mukattu verbiksi 'ymmärtää' ja ihmettely-sana verbiksi 'ihmetellä'.

33 OPH 2022, 49.

34 SP-FS 2024, 10–13.

35 SP-FS 2020b, 2, 6.

36 OPH 2025, 4.

37 SP-FS 2020b, 5

38 SP-FS 2020b, 5.

Varhaiskasvatuksen ja partion katsomuskasvatuksessa on siis nähtävissä samankaltaisuutta, mutta niiden uskonnonvapauden painotus ja tulkinta katsomuskasvatuksen käytännön toteutuksesta ovat selkeästi erilaisia. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa korostuvat katsomusten välinen kunnioitus ja sitouttamattomuuden ihanne. Partiossa puolestaan omassa katsomuksessa kasvaminen ja siihen sitoutuminen luovat pohjan toisten katsomusten kunnioittamiselle.

Lippukunta voi valita katsomuksellisen painotuksensa

Peruskirjansa mukaan SP-FS voi solmia yhteistyösopimuksia eri uskontokuntien kanssa. Näiden sopimusten tarkoituksena on edistää uskonto- ja katsomuskasvatuksen asemaa osana SP-FS:n tarjoamaa partiokasvatusta sekä sopia yhteistyön periaatteista.³⁹ Myös paikallistasolla toimivat lippukunnat voivat solmia taustayhteisösopimuksia. Peruskirjan mukaan taustayhteisösopimus vaikuttaa lippukunnan katsomuskasvatuksen painotukseen: “Lippukunnat, joiden taustayhteisönä on tunnustuksellinen uskontokunta, antavat ensisijaisesti sen tunnustuksen mukaista uskontokasvatusta huomioiden kuitenkin jäsentensä uskontojen ja katsomusten moninaisuuden. Lippukunnat, joilla ei ole uskonnollista taustayhteisöä, tukevat muutoin jäsentensä uskonnollista tai katsomuksellista kasvua.”⁴⁰

Katsomuskasvatus partiossa ei siis lähde lippukuntatasolla aina tunnustuksellisesti neutraalilta pohjalta kuten kunnan tarjoama varhaiskasvatus. Yhteiskunnan katsomuskasvatus varhaiskasvatuksessa on sitouttamatonta, vaikka se toteutettaisiinkin yhteistyössä eri tahojen, kuten uskonnollisten toimijoiden kanssa. Seurakunta voi olla yksi varhaiskasvatuksen yhteistyökumppani.⁴¹ Katsomusyhteisöjen ja varhaiskasvatuksen välisen yhteistyön eri muotoja on hahmotettu yhteistyön korimallilla, joka on uudistettu vuonna 2025.⁴²

Partio on sen sijaan kolmannen sektorin toimija, joka voi sallia paikallisten toimintayksiköidensä valita katsomuskasvatuksensa sisällön ja sitoutumisen tunnustuksiin. Useimmat lippukunnat Suomessa ovat valinneet itselleen uskonnollisen taustayhteisön ja näin ollen myös lippukunnan katsomuskasvatuksen painotuksen tämän uskonnon tunnustuksen pohjalta.⁴³

39 SP-FS 2024, 7.

40 SP-FS 2024, 7.

41 OPH 2022, 38.

42 Katsomusyhteisöt päiväkodin, koulun ja oppilaitoksen yhteistyössä (s.a.); ks. myös Koulu ja kirkko työskentelevät yhdessä (s.a.).

43 Ks. esim. Yhteistyö taustayhteisön kanssa. (s.a.) Arviolta noin 70 prosentilla lippukunnista on taustayhteisönä evankelisuterilainen seurakunta.

Käytännön tasolla tämä ero partiolippukunnan ja kunnan varhaiskasvatuksen toiminnassa voi näkyä esimerkiksi siten, että lippukunnan ryhmätoimintaan voi sisältyä uskonnon harjoittamiseen liittyviä elementtejä ilman että niihin osallistumisesta kysytään erikseen lupaa lapsen huoltajilta. Erilaista katsomustaustaa edustavat tulee kuitenkin huomioida ja heitä voidaan ohjata osallistumaan itselleen vieraan katsomuksen tilanteeseen esimerkiksi tarkkailijan orientaatiolla, kun kyseisen katsomuksen edustajat voivat valita osallistua siihen harjoittaen omaa katsomustaan. Jokaisen katsomusta kunnioitetaan ja jokainen saa itse määrittellä onko tilanteessa mukana esimerkiksi syventäen katsomustaan vai tarkkailijana oppimassa uutta toisen katsomuksesta.⁴⁴

Suomen partiolaiset ja Suomen evankelis-luterilainen kirkko ovat sopineet, että he kannustavat lippukuntia tiedottamaan taustayhteisöstään avoimesti niin että liittäessään lapsen lippukuntaan, huoltajat tietävät, mikä lippukunnan taustayhteisö on ja miten se vaikuttaa lippukunnan toimintaan.⁴⁵

Katsomuskasvatuksen toteutuminen käytännössä on vaihtelevaa

Voidaan ajatella, että katsomuskasvatuskäsitteen käyttöön ottaminen kasvatusta ohjaavissa asiakirjoissa on vahvistanut katsomuksellisen moninaisuuden huomioimista ja antanut tilaa myös uskonottomuudelle muiden katsomusten rinnalla. Asiakirjoissa katsomuskasvatus nähdään osaksi kokonaisvaltaista kasvatusta.⁴⁶

Katsomuskasvatuksen toteuttaminen käytännössä aiheuttaa kuitenkin haasteita niin varhaiskasvatuksessa kuin partiossakin. Varhaiskasvatuksen tutkijat ovat puheenvuoroissaan nostaneet esille, että varhaiskasvatuksen katsomuskasvatus ei toteudu sellaisena kuin sen ohjaavien asiakirjojen mukaan tulisi toteutua. Varhaiskasvatuksen henkilöstöltä puuttuu katsomuskasvatukseen liittyvää osaamista ja rohkeutta. Julkisessa keskustelussa korostuu uskonnonvapauslain negatiivinen tulkinta, jossa uskonnonvapaus nähdään vapautena uskonnosta – ei vapautena uskoa.⁴⁷ Myös partiossa kasvattajien epävarmuus voi tehdä katsomuskasvatuksesta varovaista tai johtaa jopa siihen, että katsomuskasvatus jää kokonaan pois lippukuntatoiminnasta, vaikka se on keskeinen osa partion kasvatustavoitteita niin Suomessa kuin maailmanlaajuisestikin.⁴⁸

44 ks. SP-FS 2020b, 8–9.

45 Suomen Partiolaiset – Finlands Scouter ry:n ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon välinen yhteistyösopimus 2021.

46 Ks. OPH 2022; SP-FS 2024.

47 Poulter & Lamminmäki-Vartia 2023. Ks. myös Poulter, Lamminmäki-Vartia & Kuusisto, 2017.

48 Ks. esim. SP-FS 2020b.

Katsomuskasvatus ei näytä olevan katsomukselliseen moninaisuuteen kasvanneille nuorille yhtä haastava ajatus kuin heitä vanhemmille sukupolville. Nuorisobarometrin 2023 mukaan enemmistö 15–29-vuotiaista nuorista suhtautui uskonnon näkymiseen koulussa myönteisesti. Heidän mielestään katsomuksen muodostamiseen pitää myös saada tukea. Tutkimuksessa jopa kaksi kolmannesta nuorista oli samaa mieltä väittämästä 'Koulussa oppilaiden tulisi saada tukea oman katsomuksen (uskonnollisen tai uskonnotoman) muodostamiseen'. Eri mieltä olevien osuus on tähän verrattuna varsin pieni (10 %). Nuorisobarometrin mukaan nuoret eivät kannata sitä, että koulu olisi uskonnosta vapaa sekulaari tila vaan he hyväksyvät uskonnon näkymisen koulussa, erityisesti nuorten keskinäisen vuorovaikutuksen osalta.⁴⁹ Nuorten näkemyksissä korostuu uskonnonvapauden positiivinen tulkinta. Tältä osin voi toivoa, että uudet aikuissukupolvet tuovat muutosta myös katsomuskasvatuksen käytännön toteutumiseen sen mukaisesti kuin se on linjaavissa asiakirjoissa kuvattu.

Johtopäätökset

Tässä katsausartikkelissa olemme verranneet yhteiskunnan varhaiskasvatuksen ja partion katsomuskasvatuksen tavoitteita ja lähtökohtia. Jo näiden kahden kontekstin tarkastelu osoittaa, että eri katsomuskasvatuksen kontekstien tavoitteet poikkeavat toisistaan. Yhteiskunnan varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksessa on neutraalimpi ja tarkastelevampi ote, kun taas partion katsomuskasvatus painottuu positiivisen uskonnonvapauden suuntaan pyrkimyksessään tukea lasta ja nuorta kasvamaan omassa katsomuksessaan. Erilaisista painotuksista huolimatta molemmissa konteksteissa nähdään katsomuskasvatus tärkeäksi osaksi kasvatusta ja sen tueksi on kehitetty monipuolisia pedagogisia materiaaleja.⁵⁰ Partion tekemällä oppimisen pedagogiikasta voisi mahdollisesti ammentaa näkökulmia katsomuskasvatukseen myös muissa konteksteissa.

Kasvattajan tai yhteistyötä tekevän työntekijän on tärkeää tuntea katsomuskasvatuksen tavoitteet ja lähtökohdat eri konteksteissa. Olemme Kirkkohallituksen asiantuntijatyön kautta havainneet, että aina katsomuskasvatuksen tavoitteita ei tunneta. Jos partion katsomuskasvatusta tarkastellaan varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen reunaehtojen näkökulmasta, se voi johtaa virhetulkintoihin tai turhiinkin rajoituksiin.

Katsomuskasvatuskäsitteen käyttämistä laajemmassa merkityksessä olisi hyvä lisätä, jotta hahmottuisi entistä enemmän se, että katsomuskasvatusta on monen-

49 Kiilakoski & Happonen 2023, 47–49.

50 Ks. esim. Materiaaleja katsomuskasvatukseen (s.a.); Katsomus (k)antaa – ohjelmapiinnot 2021 (s.a.).

laista ja sen tavoitteet riippuvat kontekstista. Katsomuskasvatuskäsite voi hyvin kuvata myös uskonnollisten yhteisöjen toteuttamaa monenlaista kasvatusta. Esimerkiksi rippikoulu on evankelisluterilaisen kirkon tunnustuksen pohjalta toteutettavaa katsomuskasvatusta. Myös koti on edelleen hyvin merkittävä katsomuksellisen oppimisen konteksti. Entä jos ryhtyisimme puhumaan kodin uskontokasvatuksesta kodin katsomuskasvatuksena? Voisiko se madaltaa aikuisten kynnyistä pohtia kotien roolia katsomuksellisen kasvun tukemisessa?

Kirjoittajat

TT Aino-Elina Kilpeläinen toimii kirkon alan lehtorina Diakonia-ammattikorkeakoulussa. Hän on toiminut aiemmin asiantuntijana Kirkkohallituksessa.

aino-elina.kilpelainen@diak.fi

TM Katri Vappula toimii asiantuntijana Kirkkohallituksen Jumalanpalvelus ja kasvatusta -yksikössä. katri.vappula@evl.fi

Lähteet ja kirjallisuus

Kallioniemi, Arto (2021). Uskontokasvatuksesta katsomuskasvatukseen: näkökulmia alan historiaan, kehitykseen ja tutkimukseen. Salla Poulter, Martin Ubani, Marja Laine & Arto Kallioniemi (toim.), *Lapsenkokoinen katsomuskasvatus*. Lasten Keskus, Helsinki.

Katsomus (k)antaa – ohjelmajainotus 2021 (s.a.). *Suomen partiolaiset*. <https://partio-ohjelma.fi/toiminta/katsomus-k-antaa-ohjelmajainotus-2021> (luettu 4.9.2025).

Katsomusyhteisöt päiväkodin, koulun ja oppilaitoksen yhteistyössä (s.a.). *Suomen evankelisluterilainen kirkko*. https://evl.fi/plus/wp-content/uploads/sites/3/2025/08/VERSION_25_08_25_katsomusyhteisot.pdf (luettu 4.9.2025).

Keränen-Pantsu, Raili, Rauno Huttunen, ja Hannu L. T. Heikkinen (2023). Kohti reflektiivistä katsomuskasvatusta. *Kasvatus & Aika* 17 (1):93–108. <https://doi.org/10.33350/ka.119357>

Kiilakoski, Tomi & Konsta Happonen (2023). Tilasto-osio. Teoksessa Tomi Kiilakoski (toim.) *Katsomusaiheita*. Nuorisobarometri 2023. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Opetus- ja kulttuuriministeriö, 9–98.

Koulu ja kirkko työskentelevät yhdessä (s.a.). *Suomen evankelisluterilainen kirkko*. <https://evl.fi/plus/yhteiskunta-ja-kirkko/koulu-ja-kirkko/> (luettu 4.9.2025).

Lamminmäki-Vartia, Silja (2021). *Opetushallitus*. Katsomuskasvatukseen liittyviä käsitteitä. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/LIITE_katsomuskasvatukseen-liittyv%C3%A4tk%C3%A4sitteet.pdf (luettu 4.9.2025).

Lasten katsomuskasvatus: lasten katsomuskasvatus edistää keskinäistä kunnioitusta. (s.a.). *Suomen evankelisluterilainen kirkko*. <https://evl.fi/uutishuone/pinnalla-nyt/lasten-katsomuskasvatus> (luettu 4.9.2025).

Materiaaleja katsomuskasvatukseen (s.a). *Opetushallitus*. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/materiaaleja-katsomuskasvatukseen> (luettu 4.9.2025).

Opetushallitus (OPH). (2022). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet*. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelmien-perusteet> (luettu 4.9.2025).

Opetushallitus (OPH). (2025). *Ohje yhteisistä juhlista, uskonnollisista tilaisuuksista ja katsomuskasvatuksen järjestämisestä varhaiskasvatuksessa*. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Ohje_yhteisista_C3%A4_juhlista_uskonnollisista_tilaisuuksista_ja_katsomuskasvatuksen_j%C3%A4rjest%C3%A4misest%C3%A4_varhaiskasvatuksessa%20%281%29.pdf (luettu 4.9.2025).

Partio lukuina (s.a). *Suomen Partiolaiset*. <https://www.partio.fi/suomen-partiolaiset/partiofaktat/partio-lukuina/> (luettu 4.9.2025).

Partion arvot (s.a.). *Suomen Partiolaiset*. <https://www.partio.fi/suomen-partiolaiset/partiofaktat/partion-arvot/> (luettu 4.9.2025).

Poulter, Saila, Silja Lamminmäki-Vartia & Arniika Kuusisto (2017). Katsomuskasvatus kuuluu päiväkodissa kaikille. *Helsingin Sanomat* 23.10.2017, B13. <https://www.hs.fi/paivanlehti/23102017/art-2000005418869.html> (luettu 4.9.2025).

Poulter, Saila & Inkeri Rissanen (2019). Pääkirjoitus: Ikkunoita katsomuskasvatukseen. *Teologia.fi* 2019/2. <https://teologia.fi/2019/05/paeaekirjoitus-ikkunoita-katsomuskasvatukseen/> (luettu 4.9.2025).

Poulter, Saila & Silja Lamminmäki-Vartia (2023). *Pienten lasten katsomuskasvatuksessa puutteita*. <https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/koulutus-ja-oppiminen/pienten-lasten-katsomuskasvatuksessa-puutteita> (luettu 4.9.2025).

Strömberg, Jari (2020). Partiolupauksesta poistettiin sana "Jumala" – tarkoituksena

on korostaa, että Partio kuuluu kaikille. *Yle*. <https://yle.fi/a/3-11648312> (luettu 4.9.2025).

Suomen Partiolaiset – Finlands Scouter ry (SP–FS) (2008). *Suomen partiolaiset – Finlands Scouter ry:n peruskirja*. Hyväksytty Suomen Partiolaiset – Finlands Scouter ry:n jäsenkokouksessa 15.11.2008.

Suomen Partiolaiset – Finlands Scouter ry (SP–FS) (2020a). *Suomen partiolaiset – Finlands Scouter ry:n peruskirja*. Hyväksytty Suomen Partiolaiset – Finlands Scouter ry:n jäsenkokouksessa 14.11.2020.

Suomen Partiolaiset – Finlands Scouter ry (SP–FS) (2020b). *Partion katsomuskasvatuksen periaatteet*. Hyväksytty: Suomen Partiolaiset – Finlands Scouter ry:n hallituksen kokouksessa 19.9.2020. <https://www.partio.fi/wp-content/uploads/2020/11/Partion-katsomuskasvatuksen-periaatteet.pdf> (luettu 4.9.2025).

Suomen Partiolaiset – Finlands Scouter ry (SP–FS) (2024). *Suomen partiolaiset – Finlands Scouter ry:n peruskirja*. Hyväksytty Suomen Partiolaiset – Finlands Scouter ry:n jäsenkokouksessa 17.11.2024.

Suomen Partiolaiset – Finlands Scouter ry:n ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon välinen yhteistyösopimus (2021). Hyväksytty Kirkkohallituksen täysistunnossa 15.12.2020 ja SP-FS:n partioneuvostossa 23.1.2021. https://www.partio.fi/wp-content/uploads/2021/01/Suomen-ev.lut_-kirkon-ja-Suomen-partiolaisten-yhteistyosopimus-2021.pdf (luettu 4.9.2025).

Tamminen, Kalevi, Juha Vermasvuori, Hannele Niemi & Lassi Kontula (1987). *Johdatus uskontokasvatukseen*. Helsinki: Helsingin yliopisto / Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Yhteistyö taustayhteisön kanssa (s.a). *Suomen Partiolaiset*. <https://www.partio.fi/suomen-partiolaiset/partiofaktat/partion-arvot/yhteistyotaustayhteison-kanssa/> (luettu 4.9.2025).